

Nemzetközi jog

Szerkesztette

Kende Tamás – Nagy Boldizsár

Sonnevend Pál – Valki László

 Wolters Kluwer

Kiadja a

Wolters Kluwer Hungary Kft.

Budapest, 2018

1117 Budapest, Budafoki út 187–189.

Telefon: +36 (1) 464-5656

Fax: +36 (1) 464-5657

e-mail: info-hu@wolterskluwer.com

www.wolterskluwer.hu

Felelős vezető: Kézdi Katalin, a Wolters Kluwer Kft. ügyvezetője

Kiadásért felelős: dr. Krizsán Brigitta

A kiadványok szerkesztéséért felelős: dr. Rajházi Mónika

Felelős szerkesztő: dr. Szilvási Miklós

Műszaki szerkesztés: Wolters Kluwer Hungary Kft.

Grafikai tervezés: Wolters Kluwer Hungary Kft.

Nyomdai előkészítés: Korinfo Hungary Kft.

Nyomdai munkálatok: AK Nyomda Kft.

Felelős vezető: Káldor Gábor

ISBN 978 963 295 738 8

Termékkód: YOV1761

Kiadványaink megvásárolhatóak a shop.wolterskluwer.hu webáruházban.

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás és a mű bővített, illetve rövidített változatának kiadási jogát is.
A Kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül sem a teljes mű, sem annak bármely része semmilyen formában (fotokópia, mikrofilm vagy más hordozó) nem sokszorosítható.

Nemzetközi jog

Szerkesztette

Kende Tamás – Nagy Boldizsár
Sonnevend Pál – Valki László

Szerzők:

Dunay Pál	6/II., 27., 38. fejezet
Hoffmann Tamás	5., 6/I., 25., 37/I., IV. fejezet és V/E) alfejezet
Jeney Petra	8/I–IX. fejezet
Kajtár Gábor	12., 13., 34., 35. fejezet
Kardos Gábor	1., 8/X., 21/I–V., VII., 22., 31. fejezet
Kende Tamás	11., 14., 15., 16., 20., 29. fejezet
Lattmann Tamás	7., 21/V–VII., 26., 28., 37/II–III. fejezet, V/A)–V/D) alfejezet, VI–VII. fejezet
Mink Júlia	21/V., VII. fejezet
Nagy Boldizsár	9., 17., 18., 19., 24., 30., 32/I. és III. fejezet
Sonnevend Pál	10., 23., 32/II. fejezet
Sulyok Katalin	20. fejezet
Valki László	2., 3., 4., 33., 36. fejezet

Szerkesztette:

Kende Tamás
Nagy Boldizsár
Sonnevend Pál
Valki László

A borítón megjelenő kép Sebastião Salgado: *Antarctica* című alkotása.

Második, átdolgozott kiadás

© Dunay Pál, Hoffmann Tamás, Jeney Petra, Kajtár Gábor, Kardos Gábor, Kende Tamás,
Lattmann Tamás, Mink Júlia, Nagy Boldizsár, Sonnevend Pál, Sulyok Katalin, Valki László,
Budapest, 2018

© Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2018

© Sebastião Salgado

Tartalomjegyzék

Előszó	25
--------------	----

I. RÉSZ

A NEMZETKÖZI JOG FOGALMA, TÖRTÉNETE, SAJÁTOSÁGAI

1. fejezet

A nemzetközi jog fogalma, története	29
I. A nemzetközi jog fogalma	31
II. A nemzetközi jog története	33
A) Az ókor	33
B) A középkor	34
C) Az újkor	36
1. A felfedezések korától a francia forradalomig	36
2. A francia forradalomtól az első világháborúig	38
3. A két világháború között	40
4. A második világháborútól a hidegháború végéig	43
5. A hidegháború óta eltelt időszak	46

2. fejezet

A nemzetközi jog sajátosságai	49
I. A nemzetközi jog természete	51
A) A természetjogi szemlélet	51
B) A pozitivisták akarati szemlélet	52
C) A normativista-neopositivisták szemlélet	54
D) A szociológiai-politológiai szemlélet	55
II. A nemzetközi jog és a belső jog eltérő sajátosságai	59
III. A nemzetközi jog szankciórendszere	61
A) Jog és szankció	61
B) A nemzetközi jogi szankció három alaptípusa	62
C) A szankcióalkalmazás jellemzői a gyakorlatban	64
1. Tényszerű következmény, nem jogkövetkezmény	64
2. Politikai feszültséget kelt	65
3. Alkalmazóját veszteségek érik	65

4. Erőviszonyoktól függ	65
5. Inkább befolyásoló, mint kényszerítő tényező	66
6. Az alkalmazás csekély valószínűsége	66
7. Az együttműködési készség csökkenése	66
IV. A nemzetközi jog funkciói	67
A) Az emberek rendezett együttélésének biztosítása	67
B) A nemzetközi rend védelme, stabilizálása	69
C) Az államok egyenlőtlenségének ellensúlyozása	70
D) A nemzeti jogrendszerek összekapcsolása	71
E) A politikai kultúra közvetítése	71
F) A nemzetközi döntéshozatal és jogalkotás szabályozása	73
G) A nemzetközi konfliktusok megoldásának elősegítése	73

II. RÉSZ

ÖNRENDELKEZÉS, SZUVERENITÁS, ÁLLAM

3. fejezet

A népek önrendelkezési joga	77
I. Az önrendelkezési jog kialakulása	79
II. Az önrendelkezési jog tartalma	80
III. Önrendelkezési jog és az uti possidetis elve	85
IV. Az önrendelkezési jog mai szerepe	87

4. fejezet

Az állam szuverenitása	89
I. A szuverenitás fogalmának kialakulása	91
II. A szuverenitás mai tartalma	94
III. A szuverén államok jogi egyenlősége	98
IV. Szuverenitás a kölcsönös függések globális rendszerében	101

5. fejezet

A nemzetközi jog alanyai	105
I. Az állam	107
II. Az állam alkotóelemei	109
III. A nemzetközi jog további alanyai	110
A) Nemzetközi szervezetek	110
B) Természetes személyek	112
C) Jogi személyek	113
D) A Szentszék	113
E) Máltai Lovagrend, Vöröskereszt	114
F) Népek és nemzeti felszabadító mozgalmak	115

6. fejezet

Az állam keletkezése, megszűnése és az államutódlás	117
I. Az állam keletkezése és megszűnése	119
II. Az államutódlás	122
A) Az államutódlás fajtái	122
B) A nemzetközi jogi szabályozás	123

7. fejezet

Az államok és a kormányok elismerése	131
I. Államelismerés	133
A) Az államelismerés formái	133
B) Az államelismerés joghatásai	134
C) Az elismerési kötelezettség, illetve tilalom	135
II. A kormányok elismerése	137
III. Összefüggések az állam- és a kormányelismerés között	139

III. RÉSZ**A NEMZETKÖZI JOG FORRÁSAI ÉS VISZONYUK A BELSŐ JOGHOZ****8. fejezet**

A nemzetközi jog forrásai	143
I. Bevezetés	145
A) A nemzetközi jog forrásai általában	145
B) A nemzetközi jog forrásai a Nemzetközi Bíróság Statútumában	146
II. A nemzetközi szokásjog	147
A) A nemzetközi szokásjog lényege	147
B) Az államok gyakorlata	148
1. Időbeliség	148
2. Egységesség és folytatólagosság	149
3. Hogyan ismerhető meg az állami gyakorlat?	152
C) Az opinio juris	154
1. Általában	154
2. Tiltakozás és hozzájárulás	155
D) Új szokásjogi szabály kialakulása	155
E) Regionális és helyi szokás	156
III. Általános jogelvek	157
IV. A nemzetközi jog egyéb forrásai	158
A) Egyes nemzetközi szervezetek egyes határozatai	158
B) Egyoldalú aktusok (cselekmények vagy és cselekvéstől tartózkodás)	161

V. Kiegészítő eszközök	162
A) Bírói döntések	162
B) Tudós szerzők	163
VI. A jogforrások megkülönböztetése – jus cogens és jus dispositivum kötelezettségek	164
VII. A jogforrások megkülönböztetése: az erga omnes és az inter partes jogok, illetve kötelezettségek	165
VIII. Relatív szerkezet, objektívizálódás és objektív rezsimek	168
IX. A jogforrási hierarchia kérdése	168
X. A nemzetközi soft law	172
A) A soft law fogalmának kétféle meghatározása	172
B) A puha jog (puha rendelkezések)	173
C) A puha megegyezések	174
D) A puha jog és a puha megegyezések érvényesülése	176

9. fejezet

A nemzetközi szerződések joga	177
I. A szerződések térhódítása a szokásjoggal szemben	179
II. A szerződési jog kodifikációja	181
III. A nemzetközi szerződés meghatározása, megnevezése	182
IV. A szerződéskötési eljárás	184
A) Előzetes tárgyalások, a tárgyalások alapját képező szöveg keletkezése	185
B) Meghatalmazás	186
C) Tárgyalások	187
D) Parafálás	189
E) A kötelezőként elismerés módozatai	190
F) A hatálybalépés további feltételei	191
G) A letéteményes és beiktatás a főtitkárnál	192
V. Pacta sunt servanda, a szerződés hatálya és a harmadik államok helyzete	193
VI. A nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartások	195
A) A fenntartás célja, fogalma	195
B) A fenntartás jogi hatása	197
C) Kifogás a fenntartással szemben	197
D) A fenntartás korlátai	198
VII. A szerződések értelmezése	200
A) A szerződésértelmezés módszerei	200
B) Az értelmezés alanyai	203
C) Többnyelvű szövegek	204
D) Az időben változó jelentés	205
VIII. Szerződésmódosítás, a szerződések megváltoztatása	206

IX. A szerződések megszűnése	207
A) A szerződés megszűnése a felek akarata alapján	208
1. Idő eltelte vagy esemény bekövetkezése	208
2. Felmondás	209
3. A felek egyetértése és a desuetudo	210
4. Új szerződés megkötése	210
B) A teljesítés	210
C) Szerződések megszűnése a felek akaratától függetlenül	211
1. A felek számának lecsökkenése	211
2. Lehetetlenülés	211
3. Lényeges szerződésszegés	212
4. A körülmények alapvető megváltozása	214
5. Diplomáciai és konzuli kapcsolatok megszakítása, államutódlás, háború	215
X. A szerződések érvénytelensége	216
A) Semmisségi okok	217
1. Kényszer	217
2. Jus cogensbe ütközés	218
B) Megtámadási okok	219
1. A szerződéskötésre vonatkozó belső jogi szabály szemmel látható megsértése	219
2. A meghatalmazás túllépése	219
3. Tévedés	219
4. Megtévesztés	220
5. Megvesztegetés	220
XI. A szerződés érvénytelensége, megszűnése és felfüggesztése esetén követendő eljárás és a joghatások	221
XII. A nemzetközi szervezetek szerződéseinek jogát kodifikáló 1986. évi egyezmény	222

10. fejezet

A belső jog és a nemzetközi jog viszonya	223
I. Bevezetés	225
II. A monizmus és a dualizmus	226
A) A monizmus	226
1. A radikális monizmus	226
2. A mérsékelt monizmus	227
B) A dualizmus	228
1. A radikális dualizmus	228
2. A mérsékelt dualizmus	229
III. A nemzetközi jog nézőpontja: a normatív helyzet	229

IV. A belső jog nézőpontja: a nemzetközi jog alkalmazása a belső jogban	232
A) A nemzetközi jog megjelenítése a belső jogban	232
B) Rangviszonyok a belső jogban	235
V. A magyar jogrendszer és a nemzetközi jog	236
A) A nemzetközi jog magyar joggá válása	237
1. Az általános nemzetközi jog a magyar jogban	237
2. A nemzetközi szerződések belső joggá válása	239
B) Rangviszonyok a magyar jogban	241
1. A szokásjog és az általános jogelvek	241
2. A nemzetközi szerződések és a belső jog rangviszonyai	243
3. Eljárási kérdések a rangviszonyok érvényre juttatása során	245
VI. Az uniós jog és a magyar jog	246

IV. RÉSZ

A JOGHATÓSÁG, MENTESEÉG A JOGHATÓSÁG ALÓL, A DIPLOMÁCIAI ÉS A KONZULI JOG

II. fejezet

A joghatóság	251
I. A joghatóság szerepe a nemzetközi jogban	253
II. Jogalkotási, jogalkalmazási és végrehajtási joghatóság	254
A) Jogalkotási joghatóság	255
B) Végrehajtási joghatóság	258
C) Jogalkalmazási joghatóság	262
III. Büntető, közigazgatási és polgári jogi joghatóság	263
A) A büntető joghatóság	263
1. Területi joghatóság (ad 1–2.)	264
2. Személyi joghatóság (ad 3.)	266
3. A passzív személyiség elve (ad 4.)	267
4. A védelmi elv (ad 5–6.)	268
5. Az univerzális joghatóság elve (ad 7.)	269
B) Közigazgatási, versenyjogi, adójogi joghatóság	271
1. Közigazgatási jog – általában	271
2. Versenyjog	271
3. Adózás	276
4. A fogyasztóvédelmi joghatóság	277
C) Polgári jogi joghatóság	278

12. fejezet

Az államimmunitás	283
I. Az immunitás fogalma, kialakulása és fajtái	285
A) Fogalom, kialakulás	285
1. Elméleti alapok	285
2. Az államimmunitás tág értelmezése a 19–20. században	286
3. Az immunitás szűkülése: a funkcionális immunitás	287
B) Az immunitás fajtái	288
C) Államimmunitás kontra egyéni büntetőjogi felelősség	289
II. Az államimmunitás	290
A) Az állam fogalma az immunitás összefüggésében	290
B) Az államimmunitás alóli kivételek	292
C) Az immunitásról való lemondás	293
D) Immunitás és végrehajtás	294
III. Állam- és kormányfők, külügyminiszterek immunitása	295
A) Hivatalban lévő állam- és kormányfők, illetve külügyminiszterek immunitása	295
B) Volt állam- és kormányfők, illetve külügyminiszterek immunitása	297
C) Egyéb állami vezetők immunitása	298
IV. Egyéb speciális státusok és az azokkal járó mentességek	301
A) Diplomáciai és konzuli mentesség	301
B) Különleges diplomáciai missziók	301
C) Az ENSZ kiváltságai és mentességei	303
D) Az ENSZ szakosított intézményeinek kiváltságai és mentességei	304
E) Az államok univerzális nemzetközi szervezetekben való képviselése	305
F) A nemzetközileg védett személyek, valamint a diplomáciai képviselők ellen elkövetett bűncselekmények	305

13. fejezet

A diplomáciai és a konzuli jog	307
I. A diplomáciai jog	309
A) A diplomáciai kapcsolatok története, jelentősége	309
B) A diplomáciai jog forrásai	310
C) A diplomáciai kapcsolatok felvétele és megszűnése	310
D) A diplomáciai képviselő személyzete és feladatköre	312
E) A diplomáciai könnyítések, kiváltságok, mentességek	313
1. A kiváltságok és mentességek természete	313
2. A képviselő helyiségeinek sérthetlensége	314
3. A diplomáciai menedékjog	315
4. A diplomáciai poggyász és a szabad érintkezés egyéb módjai	317
5. A diplomaták személyéhez fűződő mentességek	318
6. A vagyontárgyakhoz kapcsolódó mentességek	320
7. Lobogó- és címerhasználat, egyéb kiváltságok és könnyítések	320
8. Lemondás a mentességről	320

II. A konzuli jog	321
A) A konzuli kapcsolatok története, jelentősége, forrásai	321
B) A konzuli kapcsolatok létesítése és a konzuli képviselet személyzete	322
1. A konzuli kapcsolatok létesítése	322
2. A konzuli képviselet személyzete	323
C) A konzuli képviselet feladatköre	323
D) A konzuli könnyítések, kiváltságok, mentességek	326
1. A konzuli képviseletre vonatkozó könnyítések	326
2. A konzuli képviseletre vonatkozó kiváltságok	326
3. A konzuli képviseletre vonatkozó mentességek	326
4. A konzuli képviselőkre vonatkozó mentességek	327
5. A kiváltságok és mentesség kezdete és vége, lemondás a mentességről	328
E) Konzuli védelem a magyar és az uniós jogban	328

V. RÉSZ

A TERÜLET ÉS HASZNÁLATA

14. fejezet

Az állam, az államterület és az államhatárok	333
I. Állam, államterület	335
II. Államterületnek nem minősülő területek	337
III. Államhatárok	338
A) A nemzetközi jog és az államhatárok	338
IV. Az államterület megszerzése	342
A) Szárazföldi terület és államterület	342
B) Hogyan szerzi meg az állam a saját területét?	342
C) Hogyan szerzi meg az állam más államok területét?	342
D) Területszerzés a 21. században	345

15. fejezet

A tengerek és a sarkvidékek	351
I. A tengerjog	353
A) Az alapvonal	354
B) A belvizek	358
C) A szigetközi tenger	359
D) A parti tenger	360
E) A nemzetközi tengerszorosok	362
F) A nemzetközi tengeri csatornák	363
G) A nemzetközi vizek	364
H) A csatlakozó övezet	365
I) A kizárólagos gazdasági övezet	365
J) A kontinentális talapzat	367

K) A nyílt tenger	370
1. A szabad halászat	371
2. A hajóátvizsgálási jog	371
3. A kalózkodás	371
4. A rabszolga-kereskedelem	372
5. Az illegális műsorszórás	372
6. Az üldözés joga	372
7. Hajózási balesetek a nyílt tengeren	373
8. Nyílt tengeri hajótörések	373
9. A tengerfenék kincseinek kiaknázása, a mélytengeri tengerfenék	373
II. A sarkvidékek	374
 16. fejezet	
A légtér	377
I. A légtér meghatározása és jogi helyzete	379
II. A nemzetközi polgári repülésről szóló 1944. évi chicagói egyezmény	382
III. A kétoldalú megállapodások rendszere	386
 17. fejezet	
A folyók	389
I. A folyók jogi szabályozásának története	392
II. A Dunára vonatkozó szabályok	393
A) A belgrádi Duna-egyezmény	393
B) Szófiai egyezmény a Duna védelméről	394
C) Magyarország egyéb vízügyi egyezményei	395
III. A vízfolyások nem hajózási célú használatának szabályozása	396
IV. A Bős–Nagymaros-ügy	401
 18. fejezet	
A világűr	405
I. A világűr-tevékenység története	407
II. A világűrjog intézményrendszere és az alapszerződések	408
III. A világűrjog fő csomópontjai	410
A) Szuverenitás vagy nemzetköziesítés?	
Elhatárolás, joghatóság, geoszinkron pálya	410
B) Békés felhasználás	412
C) Távérzékelés és közvetlen műholdas műsorszórás	413
1. Távérzékelés	414
2. Műholdas közvetlen műsorszórás	415
D) Biztonság az űrben	415
1. Az űrhajósok mentése, az objektumok visszaszolgáltatása	415
2. Környezetszennyezés a világűrben	416
3. Nukleáris erőforrások használata	417

E) Regisztráció és ürfelelősség	417
F) A Hold-megállapodás	419
G) Kitekintés	419

19. fejezet

Az emberiség egészének javát szolgáló területek, erőforrások	421
I. Az emberiség közös öröksége	424
A) Az emberiség közös örökségének tárgyai	424
B) Az emberiség közös örökségének doktrínája	424
1. A hozzáférés feltételei	425
2. A használat szabályai	427
3. Az EKÖ kiaknázásából fakadó hasznok és előnyök megosztása	429
C) A mélytengerfenéki bányászat és az ökoszisztémák megőrzése	431
II. Az emberiség közös ügye	432
III. A világörökség	433

20. fejezet

A környezetvédelem	435
I. A környezetvédelmi szabályozás története	437
II. A nemzetközi környezetvédelem szervezeti keretei	440
A) UNEP	440
B) GEF: Globális Környezeti Alap	440
C) A felek konferenciája	440
D) IPCC	441
III. A nemzetközi jog forrásai a környezetvédelmi szabályozásban és a szabályozás technikái	441
A) Szerződési jog	441
1. Keretegyezmények	441
2. Mellékletek, listák	443
3. Jegyzőkönyvek	443
B) Szokásjog	444
IV. A szabályozás területei	450
A) Az atmoszféra védelme	450
B) Az ózonpajzs védelme	452
C) Éghajlatváltozás	453
1. A kiotói jegyzőkönyv	456
2. A párizsi globális éghajlatváltozási megállapodás	458
D) A világűr környezetvédelme	460
E) A tengeri környezet védelme	460
1. A tengerszennyezés	461
2. A tengeri élővilág védelme	463
F) Az Antarktisz környezetvédelme	464

G) A fauna és a flóra védelme	465
1. Egyes fajták védelme	466
2. Az állatok és növények élőhelyeinek védelme	467
3. Az állatokat vándorlásuk során védő egyezmények	468
4. A veszélyeztetett fajokkal folytatott kereskedelem korlátozása	469
5. A biológiai sokféleség védelme	470
H) A különösen veszélyes tevékenységek	472
1. A veszélyes hulladékok kezelése	472
2. Ipari balesetek	473

VI. RÉSZ

AZ EGYÉN HELYZETE

21. fejezet

Univerzális és regionális emberi jogok	477
I. Az emberi jogok csoportjai	479
II. Természetjogi felfogás, univerzalizmus, kulturális relativizmus	480
III. A nemzetközi jogi védelem jellemzői	482
IV. Az emberi jogi szerződések sajátosságai	484
A) Fenntartások tételének korlátozottsága	484
B) A szerződésértelmezés	485
C) Az emberi jogok korlátozhatósága	485
D) A felmondás	486
E) A végrehajtás ellenőrzésére szolgáló mechanizmusok	487
V. Emberi jogok védelme az ENSZ keretében	488
A) Az ENSZ Alapokmánya	488
B) Az emberi jogok egyetemes nyilatkozata	488
C) Az ENSZ emberi jogi intézményei	489
1. Emberi Jogok Bizottsága (1946–2006)	489
2. Emberi Jogi Tanács (2006–)	490
3. Emberi jogi főbiztos	492
D) Az ENSZ keretében elfogadott emberi jogi egyezmények	492
E) Végrehajtási mechanizmusok	494
F) A polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya	495
G) A gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya	498
H) A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma	499
VI. A nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetés tilalma	501

VII. Az emberi jogok regionális védelme	502
A) Az európai védelem	502
1. Európa Tanács	502
2. Az emberi jogok európai egyezménye	504
3. Az Emberi Jogok Európai Bírósága	506
4. A kínzás, a megalázó vagy embertelen bánásmód és büntetés megelőzésére szolgáló európai egyezmény	513
5. Az európai szociális karta	515
B) Az emberi jogok amerikai védelme	516
C) Az emberi jogok afrikai védelme	518

22. fejezet

A kisebbségek nemzetközi jogi védelme	521
I. A védelem tárgya és alapelvei	523
II. A védelem történeti előzményei	524
III. Az ENSZ által nyújtott védelem	526
IV. Az Európa Tanács két egyezménye	528
V. A strasbourgi esetjog	532

23. fejezet

Állampolgárság, idegenjog	535
I. A természetes személyek állampolgársága	538
A) Az állampolgárság szabályozása: belső jogi vagy nemzetközi jogi kompetencia?	538
B) Az állampolgárság keletkezésére és megszűnésére vonatkozó elvek ...	539
1. Az állampolgárság megszerzésének lehetséges esetei	541
2. A többes állampolgárság kérdése	543
3. Az állampolgárság elvesztése	544
II. A jogi személyek honossága	545
III. A külföldiekkel szembeni bánásmód szabályai	545
1. Nemzeti bánásmód versus nemzetközi minimum standard	545
2. A diplomáciai védelem	547

24. fejezet

A menekültjog	549
I. Fogalmak, nagyságrend, keletkezés	551
II. Egyetemes és regionális védelmi kategóriák	553
III. A menekültjog alapelvei	555
IV. A genfi egyezmény kulcsfogalmai	557
A) Az üldözés és a védelem	557
B) Az üldözés öt oka	558
C) A jól megalapozott félelem	559

D) Az eljárás és az elismert menekült jogai	559
E) A menekültstátus megszűnése	560
F) Kizárás a menekülteknek járó védelemből	561
V. A kiegészítő védelem	562
VI. Belső menekültek	563
VII. Összefoglalás	565

25. fejezet

Nemzetközi büntetőjog	567
I. A nemzetközi büntetőjog fogalma	569
II. A nemzetközi büntetőjog története	570
III. Nemzetközi bűncselekmények	575
A) Háborús bűncselekmények	575
B) Emberiesség elleni bűncselekmények	577
C) Népirtás	580
D) Agresszió	581
IV. Transznacionális bűncselekmények	583
A) Kalózkodás	583
B) Terrorizmus	584
V. A nemzetközi büntetőjog intézményrendszere	586
A) Az eseti (ad hoc) nemzetközi büntetőtörvényszékek	586
B) A Nemzetközi Büntetőbíróság	588
C) Hibrid nemzetközi büntetőtörvényszékek	590
D) A nemzeti bíróságok szerepe a nemzetközi büntetőjog érvényesítésében	593
VI. A felelősségre vonás alternatív megközelítése	594

VII. RÉSZ

NEMZETKÖZI SZERVEZETEK

26. fejezet

Az Egyesült Nemzetek Szervezete	599
I. Az ENSZ létrehozása és mai szerepe	601
II. Az ENSZ céljai, működésének elvei és az „ENSZ-család”	603
III. Tagság az ENSZ-ben	604
A) A tagság létrejötte	605
B) A tagság felfüggesztése és megszűnése	606
IV. Az ENSZ fő szervei	608
A) A Közgyűlés	608
B) A Biztonsági Tanács	611
C) A Titkárság	615

D) A Gazdasági és Szociális Tanács	616
E) A Gyámsági Tanács	616
F) A Nemzetközi Bíróság	617
V. Az ENSZ reformjának kérdése	617

27. fejezet

A NATO	619
I. A NATO létrejötte, változása	621
II. A washingtoni szerződés	624
A) A kollektív önvédelem	624
B) A szerződés hatálya	628
C) Tanácskozási kötelezettség	629
D) Haderő-fejlesztési kötelezettség	629
E) A szerződéshez való csatlakozás	630
III. A NATO szervezete	631
A) Polgári szervek	631
B) Katonai szervek	632

28. fejezet

Az Európa Tanács	635
I. Az Európa Tanács létrejötte, tagsága	637
II. Az Európa Tanács céljai és eszközei	638
III. Az Európa Tanács intézményei és működése	639
A) A Miniszteri Bizottság	639
B) A Parlamenti Közgyűlés	639
C) Egyéb intézmények	640

29. fejezet

Nemzetközi gazdasági szervezetek, nemzetközi gazdasági jog	643
I. Bevezető	645
II. Nemzetközi kereskedelmi jog	647
A) Az első nemzetközi kereskedelmi szervezetek	647
B) A WTO	649
1. Tagság, felépítés, szervezetrendszer	649
2. A GATT 1994 és a multilaterális árukereskedelmi egyezmények	651
3. A szolgáltatások kereskedelméről szóló általános egyezmény (GATS)	654
4. A szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonzatairól szóló megállapodás (TRIPS)	655
5. A kereskedelempolitikai felülvizsgálati mechanizmus (TPRM)	655
6. Megállapodás a támogatásokról és kiegyenlítő intézkedésekről (SCM)	655
7. A vitarendezés szabályairól és eljárásairól szóló egyetértés (DSU)	656

C)	Az árukereskedelmet szabályozó nemzetközi megállapodások	658
1.	A nyers- és alapanyagok kereskedelmének szabályozása	658
2.	Egyes speciális termékek nemzetközi kereskedelmére vonatkozó szabályozás	659
III.	Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD)	662
A)	Előzmények	662
B)	Az OECD szervezete	662
C)	Az OECD tevékenysége	663
D)	Az OECD szabályozási tevékenysége egyed- gazdaságpolitikai területeken	664
1.	Adózás	664
2.	Fizetések liberalizációja	665
3.	Korrupció elleni harc	665
IV.	Beruházásvédelem	666
A)	A modern beruházásvédelmi jog kialakulása	666
1.	A külföldi tulajdonnal való bánásmód	666
2.	Nemzetközi szerződések a beruházásvédelem területén	667
B)	A beruházásvédelmi egyezmények tartalma	669
C)	A beruházási egyezmények vitarendezési mechanizmusai	675
D)	Nemzetközi Beruházás-biztosítási Ügynökség	677
V.	Nemzetközi pénzügyi jog	678
A)	Nemzetközi Valutaalap (IMF)	678
1.	Az IMF célja és tevékenysége	678
2.	Az IMF szervezete	679
3.	Hitelkeretek	680
4.	Az IMF pénzügyi forrásai	681
5.	Különleges lehívási jogok (SDR)	682
B)	Világbank	682
1.	Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (IBRD)	682
2.	Nemzetközi Pénzügyi Társaság (IFC)	684
3.	Nemzetközi Fejlesztési Egyesület (IDA)	684
4.	Globális Környezeti Alap (GEF) és egyéb vagyonkezelő alapok	685

VIII. RÉSZ

A FELELŐSSÉG ÉS A BÉKÉS VITARENDEZÉS

30. fejezet

Az államok és a nemzetközi szervezetek felelőssége	689
I. A nemzetközi felelősség mint a jogérvényesítés eszköze	691
II. Kodifikációtörténet	691
III. Az objektív felelősségi elmélet	693
IV. Az államfelelősség elméletének elemei	694

A) A felelősség keletkezése	694
1. Kötelezettségszegés	694
2. Betudás az államnak	697
3. A jogsértést kizáró körülmények	701
4. A kógens norma hatása	706
5. Az okozatiság és a kár	706
B) A felelősség tartalma, a jogszerű állapot helyreállításának a kötelezettsége	708
1. A jogsértés abbahagyása és a folyamatos teljesítés kötelezettsége ...	708
2. A jóvátétel	709
C) A felelősség felhívása – a sértett és a felelős állam szerepe az eljárásban	713
1. A sértett állam és a felelősség felhívására jogosult egyéb államok ...	714
2. Eljárás a felelősség felhívása során	717
D) A felelősség önkéntes vállalása és a teljesítésre késztetés (ellenintézkedés)	718
V. A nemzetközi szervezetek felelőssége	719

31. fejezet

A vitarendezés nem bírói útjai	723
I. A viták békés rendezésének alapszabályai	725
II. A diplomáciai eljárások	728
III. A nemzetközi szervezetek eljárásai	731

32. fejezet

Választottbíráskodás és a Nemzetközi Bíróság	735
I. Bevezetés	737
II. A választottbíráskodás	737
A) A választottbíráskodás mibenléte és fejlődése a nemzetközi jogban	737
B) A választottbíráskodás összetétele és eljárása	740
C) A legfontosabb intézményes választottbíráskodások	741
III. A Nemzetközi Bíróság	742
A) Előzmények	742
B) Funkciói, szervezete	742
1. Funkciói	743
2. Szervezete	743
C) A peres eljárás	745
1. A joghatóság	745
2. Pergátló kifogások	747
3. Ideiglenes intézkedés	748
4. A per írásbeli szakasza	749
5. A szóbeli tárgyalás	750

6. Beavatkozás a perbe	751
7. Távolmaradás	751
D) Az ítélet	752
E) A tanácsadó vélemény	753
F) A Nemzetközi Bíróság megítélése	754

IX. RÉSZ

AZ ERŐSZAK ALKALMAZÁSÁNAK SZABÁLYAI

33. fejezet

Háború, erőszak, agresszió	759
I. Háború, erőszak, agresszió	761
II. Az 1945 előtti jogi helyzet	765
III. A fegyveres erőszak és az agresszió fogalma, tényállásai	768
A) Az erőszak fogalma	768
B) Az agresszió fogalma	769
C) Az agresszió tényállásai	772
1. Támadás, megszállás, annexió	772
2. Államterület bombázása vagy ellene más fegyver használata	772
3. Kikötő vagy tengerpart fegyveres blokádja	773
4. Fegyveres erők megtámadása	773
5. Más államok területén jogszerűen tartózkodó fegyveres erők jogellenes használata	775
6. Terület átengedése agresszió végrehajtására	776
7. Fegyveres bandák, csoportok, önkéntesek, zsoldosok küldése	776
D) Egyéb értelmezési kérdések	777

34. fejezet

Az egyéni és kollektív önvédelem joga	779
I. Egyéni önvédelem	781
A) Az önvédelem „természetes” joga	781
B) Az önvédelem alapfeltétele: a fegyveres támadás	782
1. A mennyiségi tényező	782
2. A minőségi tényező	783
C) Az arányosság és szükségesség követelménye	784
D) Az önvédelmi jog időbeli terjedelme	785
E) Az önvédelmi jog térbeli terjedelme	787
F) A Biztonsági Tanács szerepe	787
G) Vitatott önvédelmi helyzetek	788
II. Kollektív önvédelem	791
A) A kollektív önvédelem joga	791
B) A kollektív önvédelem feltételei	792

35. fejezet

A kollektív biztonság rendszere és a békefenntartás	793
I. Az ENSZ és a fegyveres erőszak alkalmazása a VII. fejezet alapján	795
A) A kollektív biztonság rendszere	795
1. Az ENSZ központi haderejének kérdése	797
2. A rendszer működésképtelensége, későbbi reaktíválódása	797
II. Felhatalmazások államoknak és államok csoportjainak	799
A) A kollektív biztonsági rendszer viszonya az önvédelem jogához	799
B) A helyzet meghatározása	799
C) A béke veszélyeztetése, megszegése, az agresszió	800
1. A béke veszélyeztetése	800
2. A béke megszegése	801
3. Az agresszió	802
D) A kényszerítő intézkedések elrendelése	802
1. Fegyveres erő alkalmazásával nem járó intézkedések	802
2. Fegyveres erő alkalmazásával járó intézkedések	804
E) A Közgyűlés szerepe, a BT és a Nemzetközi Bíróság viszonya	806
III. Fegyveres erőszak alkalmazása a békefenntartó műveletek során	807
A) ENSZ-békefenntartás és az erőszak alkalmazása	807
1. A békefenntartás természete	807
2. A békefenntartás története	808
B) Regionális békefenntartás és az erőszak alkalmazása	812
1. A regionális szervezetek és megállapodások szerepe	812
2. Regionális szervezetek igénybevétele	812

36. fejezet

Az erőszak és az önvédelem vitatott kérdései	815
I. Preventív háború, preemptív önvédelem	817
II. A humanitárius intervenció	823
III. Legális és „legitim” erőszak	827

37. fejezet

A nemzetközi humanitárius jog	831
I. A nemzetközi humanitárius jog kialakulása	833
II. A nemzetközi humanitárius jog jogforrási rendszere	836
A) A genfi egyezmények és kiegészítő jegyzőkönyveik	836
B) Egyéb nemzetközi szerződések	839
C) Nemzetközi szokásjog	839
D) Az államok belső jogának szerepe	840
III. A nemzetközi humanitárius jog alapelvei	840
IV. Nemzetközi és nem nemzetközi fegyveres konfliktusok	842
V. A humanitárius jog által biztosított védelem	844
A) Személyek védelme	844
B) Hadifoglyok védelme	845

C) Polgári személyek védelme	846
D) Polgári javak védelme	847
1. Fogalom	847
2. Általános védelem	847
3. Különleges védelem	848
E) A megszállás joga	849
VI. A nemzetközi humanitárius jog működésének biztosítása	850
A) Belső és külső ellenőrzés	850
B) Büntetőjogi eszközök	851
VII. A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága	852

38. fejezet

Fegyverzetkorlátozás	855
I. A fegyverzetkorlátozás fogalma, alapjai	857
II. A nukleáris fegyverek korlátozása	860
A) Az atomsorompó-szerződés	860
B) A nukleáris fegyverek teljes betiltása	863
C) A nukleáris kísérleti robbantások betiltása	864
D) Atomfegyvermentes övezetek	865
E) Szovjet/orosz–amerikai fegyverzetkorlátozás	866
F) A nukleáris fegyverek használatának jogszerűsége/jogellenessége	867
III. Egyéb tömegpusztító fegyverek korlátozása	868
IV. Humanitárius célú fegyverzetkorlátozás	870
A) A gyalogsági aknák betiltása	870
B) A kazettás bombák betiltása	871
V. Regionális fegyverzetkorlátozás Európában	872
A) A hagyományos fegyveres erők korlátozásának sikere és csődje	872
B) A Nyitott égbolt szerződés	874

Névmutató	875
----------------------------	------------

Tárgymutató	877
------------------------------	------------

Fontosabb szerződések és dokumentumok	901
--	------------

Jogesetek jegyzéke	905
-------------------------------------	------------

1. Az Állandó Nemzetközi Bíróság és a Nemzetközi Bíróság hivatkozott ügyei	905
2. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának hivatkozott ügyei	917
3. Nemzetközi büntető bíróságok hivatkozott ügyei	921
4. Választottbíróságok hivatkozott ügyei	921

Hivatkozott irodalom jegyzéke	923
--	------------

Előszó

Könyvünk második kiadása négy évvel követi az elsőt. A felújítást nem csak a nyomtatott példányok elérhetetlenné válása indokolta, hanem a nemzetközi jogi egyre gyorsabban változó tájképe is.

A 2014-ben megjelent első kiadás kereken hat évtizeddel követte az Eötvös Loránd – korábban Pázmány Péter – Tudományegyetem Nemzetközi Jogi Tanszékén legutóbb készült önálló tankönyvet. A hatvanas évek elejétől kiadott, többszerzős tankönyveket minden magyarországi jogi karon használták. A rendszerváltozás után a karok önálló tankönyveket adtak hallgatóik kezébe, így az ELTE a brit Malcolm N. Shaw monográfiáját és az ahhoz készített, a magyar vonatkozásokat is feldolgozó Olvasókönyvet.

Néhány éve úgy döntöttünk, hogy, mi, akik évtizedek óta együtt tanítunk, öt egykori munkatársunk, illetve tanítványunk közreműködésével kínálunk egy, az ELTE mesterszintű jogászképzésében és – reményeink szerint – azon túl, a nemzetközi jogi szakmai életben is hasznosítható, a hazai szempontokat kiemelten figyelembe vevő nemzetközi jogi művet, amely a fősodorba tartozó, itthon elérhető nemzetközi jogi tankönyvektől valamelyest eltér, azoknál több figyelmet szentel a nemzetközi jog mögött munkáló politikai, társadalmi, gazdasági folyamatokra.

Az volt a célunk, hogy bemutassuk a nemzetközi jog fejlődésének legújabb fejleményeit is. Mitől új egy tankönyv? Egyfelől attól, hogy a közelmúlt eseményeire is reflektál, az olvasó tehát egyaránt megtalálja benne az Emberi Jogok Európai Bírósága friss ítéleteit vagy a Biztonsági Tanács legújabb döntéseit. Másfelől attól, hogy azokra a korunkat jellemző kérdésekre is kitér, amelyekre még nincs kikristályosodott szakmai válasz, de amelyekkel végzett hallgatóinknak a gyakorlatban találkozni fognak, legyen szó mondjuk a menekültek visszaküldésének tilalmáról vagy a terrorizmus elleni védekezés megengedett és tiltott eszközeiről.

A többszerzős kötetek az egyszerűsökökkel szemben előnyben és egy kicsit hátrányban vannak. Előnyük, hogy nem igényelnek polihisztorokat, hiszen minden fejezet szerzője az adott témát kutató és oktató szakember, aki nem egy meghatározott fejezet megírása kedvéért mélyül el az anyagban. Hátrányuk ugyanakkor az egyes fejezetek gondolatmenetének, stílusának különbözősége. A szerkesztők mindent elkö-

vettek ugyan annak érdekében, hogy közelítsék a szerzők nyelvezetét, az egyéni hangvételen azonban nem akartak változtatni, és tiszteletben tartották a szerzői szuverenitást is. Természetesnek vették ugyanis azt, hogy a tíz közreműködő nemzetközi jogász több kérdésben eltérő nézeteket vall.

A második kiadás valamennyi fejezete tükrözi az elmúlt fél évtized fejleményeit, hiszen a kéziratot 2018 szeptember elején zártuk le. Néhány témakört (például az Egyesült Nemzetek Szervezetét) bővebben, másokat (például a tengerjogot vagy a környezetvédelmi jogot) hangsúlyeltolódásokkal mutatunk be, s olykor rövidítettük is a szöveget.

Ez a könyv elsősorban tankönyv, ezért csak a legfontosabb utalásokat tettük lábjegyzetbe, a teljesebb értékű szakmai, tudományos apparátust a terjedelmi korlátokra tekintettel elhagytuk. Az egyes kérdések iránt érdeklődőket gazdag irodalomjegyzék, jogesetmutató, tárgy- és névmutató segíti a továbblépésben. Bízunk abban, hogy a könyv tömör, strukturált és ábrákkal, valamint keretbe foglalt információkkal kiegészített szövege feleslegessé teszi a diákok körében gyakorta felbukkanó, de mindig csupán részismereteket nyújtó kivonatokat.

Nincs hibátlan tankönyv. Kollégáinkat és diákjainkat továbbra is biztatjuk, hogy osszák meg velünk bírálatukat, javaslataikat. Ha ezt a második kiadást is olyan érdeklődéssel fogadják, mint az ELTE nívódíját elnyert elsőt, akkor néhány év múlva megjelenhet a visszajelzéseket figyelembe vevő harmadik kiadás.

2018. szeptember 1.

Kende Tamás, Nagy Boldizsár, Sonnevend Pál, Valki László

I. RÉSZ

A nemzetközi jog fogalma, története, sajátosságai

1. fejezet

A nemzetközi jog fogalma, története

2. fejezet

A nemzetközi jog sajátosságai

1. fejezet

A nemzetközi jog fogalma, története

I. A nemzetközi jog fogalma	31
II. A nemzetközi jog története	33

